

KORNELIUSZ ŁUKASIK
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

 <https://orcid.org/0000-0003-4722-2850>

Prawo do sądu właściwego na gruncie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej a właściwość rzeczowa sądu rejonowego w Kodeksie postępowania karnego

The right to a competent court according to the Constitution of the Republic of Poland and the substantive jurisdiction of the district court in the Code of Criminal Procedure

Abstract: In the paper, the author focuses on discussing the issue of the right to a competent court within the meaning of the article 45 of the Constitution of the Republic of Poland, as well as the substantive jurisdiction of the district court in the Code of Criminal Procedure. The author brings closer to the concept of the right to a fair trial on the basis of the Constitution of the Republic of Poland (article 45) according to which „Everyone shall have the right to a fair and public hearing of his case, without undue delay, before a competent, impartial and independent court”. The author also refers to the jurisprudence of the Constitutional Tribunal.

Keywords: the Constitution of the Republic of Poland, the Code of Criminal Procedure, right to a fair trial, district court

1. Wstęp

Prawo do sądu jest jednym z fundamentalnych praw konstytucyjnych o charakterze osobistym¹. Obecnie obowiązująca ustawa zasadnicza² wyraża je *explicite* w art. 45 ust. 1, zgodnie z którym „[k]ażdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd”. Ustrojodawca nie tylko wskazuje sąd jako jedyny organ zobowiązany do rozpatrzenia sprawy, lecz także określa jego przymioty. Każdy sąd zatem musi kumulatywnie odznaczać się czterema konstytucyjnie ustanowionymi cechami: właściwością, niezależnością, bezstronnością i niezawisłością³.

Właściwość danego rodzaju sądu w ramach struktury sądownictwa powszechnego wynika przede wszystkim z przepisów Kodeksu postępowania karnego⁴, a także z ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych⁵. Jak stanowi art. 24 § 1 k.p.k., „[s]ąd rejonowy orzeka w pierwszej instancji we wszystkich sprawach, z wyjątkiem spraw przekazanych ustawą do właściwości innego sądu” (to tzw. właściwość rzeczowa sądu rejonowego). Przytoczony artykuł statuuje zasadę, zgodnie z którą sąd rejonowy jest sądem podstawowym w zakresie orzekania w pierwszej instancji w strukturze sądów powszechnych. Oznacza to, że uprawnienie do rozpoznawania spraw w pierwszej instancji przez inny sąd musi wynikać wprost z ustawy. Gdy natomiast ustawa milczy w kwestii właściwości sądu, wówczas stosuje się zasadę wynikającą ze wskazanego przepisu⁶.

Opracowanie ma na celu analizę zagadnienia prawa do sądu właściwego w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, jak również analizę treści art. 24 § 1 k.p.k., statuującego właściwość rzeczową sądu rejonowego, w kontekście realizacji owego prawa. Najpierw zostanie omówiona konstytucyjna konstrukcja prawa do sądu z uwzględnieniem jego zakresu podmiotowego i przedmiotowego. Następnie przeanalizowane zostanie zagadnienie prawa do sądu właściwego. Dalsza część artykułu będzie

---

¹ A. Kubiak: *Konstytucyjna zasada prawa do sądu w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*. Wyd. 2. Łódź 2006, s. 7.

² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483 ze sprost. i zm. [dalej: Konstytucja RP].

³ K. Łukasik: *Prawo do sądu w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku*. Toruń 2021, s. 113.

⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego. T.j. Dz.U. 2022, poz. 1375 [dalej: k.p.k.].

⁵ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych. T.j. Dz.U. 2023, poz. 217.

⁶ D. Świecki: *Art. 24. W: Kodeks postępowania karnego. Komentarz aktualizowany*. T. 1. Red. D. Świecki. LEX/el. 2023.

poświęcona właściwości rzeczowej sądu rejonowego na gruncie Kodeksu postępowania karnego oraz skutkom prawnym jej naruszenia.

2. Prawo do sądu w Konstytucji RP

Ustawa zasadnicza oprócz obszernego katalogu praw i wolności jednostki wskazuje także środki służące ich ochronie. Prawo do sądu zostało sformułowane przez ustrojodawcę w dwóch aspektach – pozytywnym oraz negatywnym⁷. W aspekcie pozytywnym (art. 45 ust. 1 Konstytucji RP) jest ono indywidualnym prawem podmiotowym, z kolei w aspekcie negatywnym (art. 77 ust. 2) zostało przewidziane jako środek ochrony praw i wolności, nie tylko tych mających rangę konstytucyjną⁸.

Prawo do sądu wyraża podmiotową koncepcję udziału jednostki w postępowaniu przed organami władzy sądowniczej. Bez wątplenia zajmuje centralne miejsce wśród wszystkich konstytucyjnych gwarancji procesowych, a równocześnie pełni funkcję służebną z uwagi na to, że konieczność jego zapewnienia pojawia się w momencie, gdy korzystanie z innych praw i wolności ograniczają przeszkody. Szczególna rola art. 45 ust. 1 Konstytucji RP wynika co najmniej z trzech przyczyn. Po pierwsze, z treści tego przepisu, który zawiera szereg bezpośrednich gwarancji procesowych; po drugie, z braku precyzyjniejszych norm w tym zakresie, czyli przepisów bliżej określających konstytucyjne reguły procesowe; po trzecie, ze ścisłego związku z pozostałymi, stosunkowo nielicznymi konstytucyjnymi prawami procesowymi. Są to gwarancje, które ustrojodawca, ustawodawca, a także doktryna prawa karnego procesowego i prawa konstytucyjnego tradycyjnie łączą z postępowaniem sądowym, np. kontradyktoryjność postępowania, równość stron (art. 32 ust. 1 Konstytucji RP), konieczność zapewnienia prawa do obrony przed zarzutami (art. 42 ust. 2 Konstytucji RP i art. 6 k.p.k.), domniemanie niewinności oskarżonego (art. 42 ust. 3 Konstytucji RP i art. 5 § 1 k.p.k.) czy prawo do kontroli zapadłego rozstrzygnięcia (art. 78 i art. 176 ust. 1 Konstytucji RP oraz art. 425 § 1, art. 444 i art. 459 k.p.k.). Z prawem do sądu związane

---

⁷ W wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 maja 2000 r. (K 21/99. OTK 2000, nr 4, poz. 109) organ ten wskazał, że „[r]óżne usytuowanie art. 45 ust. 1 oraz art. 77 ust. 2 w systematyce konstytucyjnej sztucznie rozdziela więź tych postanowień. Środkiem ochrony wolności i praw nie jest bowiem zakaz zamykania drogi sądowej, lecz prawo do sądu. O ile art. 45 ust. 1 pozytywnie formułuje prawo do sądu, o tyle art. 77 ust. 2 zawiera zakaz zamykania drogi sądowej dla dochodzenia naruszonych wolności i praw, stanowi zatem dopełnienie [...] prawa do sądu. Prawo każdego do sądu oznacza, że nikomu nie można zamykać drogi sądowej w zakresie wyznaczonym w art. 77 ust. 2 Konstytucji”.

⁸ K. Łukasik: *Prawo do sądu...*, s. 12.

są również gwarancje dla pozbawionego wolności (np. art. 41 Konstytucji RP) oraz wymóg sądowego orzeczenia przypadku rzeczy⁹.

Treść art. 45 ust. 1 Konstytucji RP spełnia zatem w istocie dwie funkcje. Po pierwsze, określa podstawowe gwarancje konstytucyjnego prawa do sądu. Po drugie zaś, wymusza dalsze konsekwencje sądowego rozstrzygnięcia sprawy, czyli pośrednio prowadzi do powstania na poziomie konstytucyjnym systemu gwarancji procesowych, których jądrem pozostaje analizowane tu prawo. System ten stanowi odzwierciedlenie konstytucyjnego standardu rzetelnego postępowania sądowego, zwłaszcza karnego¹⁰. W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego zwraca się uwagę, że prawo do sądu należy do podstawowych praw jednostki oraz do fundamentalnych gwarancji praworządności¹¹.

Na konstytucyjne prawo do sądu składają się w szczególności prawo dostępu do sądu (tj. prawo do uruchomienia procedury przed sądem – organem o określonej charakterystyce: niezależnym, bezstronnym i niezawisłym), prawo do odpowiedniego ukształtowania procedury sądowej (zgodnie z wymogami sprawiedliwości i jawności) oraz prawo do wyroku sądowego (tj. prawo do uzyskania wiążącego rozstrzygnięcia danej sprawy przez sąd)¹².

Podmiotem konstytucyjnego prawa do sądu, wyrażonego w art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 ustawy zasadniczej, jest „każdy”, tzn. każda jednostka, a także osoby prawne prawa prywatnego. Z brzmienia wymienionych przepisów wynika, że omawiane prawo odnosi się do „spraw”, które dotyczą jednostki i innych podmiotów tego prawa¹³. Zakres konstytucyjnego terminu „sprawa” obejmuje dwa odrębne obszary: wszelkiego rodzaju spory prawne z udziałem podmiotów prywatnych oraz rozstrzygnięcie o zasadności zarzutów karnych. Jak podkreślił Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 25 września 2012 r., dopiero zakończenie postępowania przygotowawczego i wniesienie aktu oskarżenia konstytuują sprawę w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji RP¹⁴. W świetle tego przepisu tylko wtedy, gdy istnieją podstawy do wszczęcia postępowania jurysdykcyjnego, pokrzywdzony będzie mógł realizować przysługujące mu prawo do sądu w procesie karnym. Trybunał Konstytucyjny rozwinął i uzupełnił swoje

⁹ P. Wiliński: *Proces karny w świetle Konstytucji*. Warszawa 2011, s. 109–110.

¹⁰ Ibidem, s. 110.

¹¹ Zob. np. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 3 lipca 2019 r. SK 14/18. OTK-A 2019, poz. 35.

¹² Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 9 czerwca 1998 r. K 28/97. OTK 1998, nr 4, poz. 50.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 25 września 2012 r. SK 28/10. OTK-A 2012, nr 8, poz. 96.

dotychczasowe orzecznictwo, stanął bowiem na stanowisku, że sprawa karna jest sprawą oskarżonego, jednak postępowanie sądowe toczone się w takiej sprawie może dotyczyć różnego rodzaju interesów pokrzywdzonego, zatem z chwilą wniesienia aktu oskarżenia przez uprawnionego oskarżyciela staje się ona również w pewnym sensie sprawą pokrzywdzonego. Dlatego też można go uznać za szczególnego rodzaju podmiot objęty odpowiednimi gwarancjami, które wynikają z konstytucyjnego prawa do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd.

W treści art. 45 ust. 1 Konstytucji RP ustrojodawca zawarł trzy podstawowe uprawnienia pokrzywdzonego. Po pierwsze, przysługuje mu uprawnienie do tego, aby postępowanie karne zostało ukształtowane zgodnie z zasadami sprawiedliwości, a więc z uwzględnieniem jego słuszych interesów i prawa do wysłuchania. Sprawiedliwa procedura karna powinna zapewnić sprawiedliwe osądzenie osoby oskarżonej o popełnienie przestępstwa oraz prawidłowe zastosowanie norm prawa karnego materialnego. Musi gwarantować zarówno prawo oskarżonego do obrony, domniemanie niewinności, jak i prawa pokrzywdzonego, z zachowaniem odpowiedniej równowagi między uprawnieniami procesowymi przeciwstawnych stron postępowania. Po drugie – co podkreślił Trybunał Konstytucyjny – pokrzywdzony jest uprawniony do uzyskania wiążącego rozstrzygnięcia sądowego sprawy karnej bez nieuzasadnionej zwłoki, jeśli ową sprawę prawidłowo wniósł do sądu uprawniony oskarżyciel. Po trzecie, pokrzywdzony ma uprawnienie do tego, aby sąd rozpoznający sprawę spełniał konstytucyjne wymogi właściwości, niezależności, bezstronności i niezawisłości¹⁵.

3. Prawo do sądu właściwego (art. 45 ust. 1 Konstytucji RP)

Sądy mają do odegrania szczególną rolę w zapewnieniu realizacji podmiotowych praw jednostek. Stanowią ogniwo gwarancyjne, które zabezpiecza obywateli przed naruszeniami ich praw i wolności, a także przed nakładaniem na nich niewspółmiernych obowiązków. Zakres uprawnień sądów oraz konstytucyjnych wymagań, jakie muszą spełniać ich rozstrzygnięcia, jest limitowany charakterem decyzji, do których są powołane w danej sprawie¹⁶.

---

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ P. Wiliński: *Rzetelny proces karny w świetle Konstytucji i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*. W: *Rzetelny proces karny w orzecznictwie sądów polskich i międzynarodowych*. Red. P. Wiliński. Warszawa 2009, s. 312.

Sąd wyznaczony do udzielania ochrony prawnej przewidzianej w art. 45 ust. 1 ustawy zasadniczej musi odpowiadać konkretnym wymaganiom. Dostęp do sądu zakłada możliwość uruchomienia postępowania przed organem o określonej charakterystyce, tj. niezależnym, bezstronnym i niezawisłym¹⁷. Do tych cech, które są najczęściej wymieniane w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, należy dodać – wyszczególnioną w przywołanym przepisie na pierwszym miejscu – właściwość¹⁸.

Wymaganie, aby sąd był właściwy, nie ma bezpośrednich analogii w polskiej tradycji konstytucyjnej. Spośród prawnomiędzynarodowych źródeł prawa do sądu wspomina o nim jedynie art. 14 ust. 1 Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych¹⁹, a Europejska konwencja praw człowieka²⁰ w art. 6 ust. 1 poprzestaje na wymaganiu rozpatrzenia sprawy przez sąd ustanowiony ustawą²¹. Omawiana cecha nie pojawiała się również w rozważaniach doktryny, które poprzedziły konstytucjonalizację prawa do sądu, ani w projektach Konstytucji RP, z kolei po wejściu w życie obecnie obowiązującej ustawy zasadniczej orzecznictwo konstytucyjne i literatura przedmiotu poświęcały tej kwestii stosunkowo niewiele uwagi w zestawieniu z pozostałymi koniecznymi atrybutami sądu. W konsekwencji, chociaż „właściwość” wymieniono na pierwszym miejscu wśród cech, których zapewnienie decyduje o należytej realizacji prawa

---

¹⁷ Na temat elementów prawa do sądu – zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 30 września 2014 r. SK 22/13. OTK-A 2014, nr 8, poz. 96. W wyroku tym podkreślono, że zgodnie z utrwaloną linią orzecniczą Trybunału prawo do sądu w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji RP obejmuje prawo dostępu do sądu (tj. prawo do uruchomienia procedury przed sądem – organem o określonej charakterystyce: właściwym, niezależnym, bezstronnym i niezawisłym), prawo do odpowiedniego ukształtowania procedury sądowej (zgodnie z wymogami sprawiedliwości i jawności), prawo do wyroku sądowego (tj. prawo do uzyskania wiążącego rozstrzygnięcia danej sprawy przez sąd), wreszcie – prawo do odpowiedniego ukształtowania ustroju i pozycji organów rozpoznających sprawy. Pierwsze trzy elementy zostały wyróżnione w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 9 czerwca 1998 r. K 28/97. OTK 1998, nr 4, poz. 50, ostatni zaś dodano w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 października 2007 r. SK 7/06. OTK-A 2007, nr 9, poz. 108.

¹⁸ P. Grzegorzczak, K. Weitz: *Objaśnienie do art. 45. W: Konstytucja RP. T. 1: Komentarz do art. 1–86*. Red. M. Safjan, L. Bosek. Warszawa 2016, s. 1119.

¹⁹ Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych, otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. Dz.U. 1977, nr 38, poz. 167.

²⁰ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2. Dz.U. 1993, nr 61, poz. 284.

²¹ Zgodnie z art. 6 ust. 1 konwencji „[k]ażdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą przy rozstrzyganiu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym albo o zasadności każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej”.

do sądu, treść owej gwarancji nie została dotychczas wyjaśniona w sposób wyczerpujący²².

Prawo do sądu właściwego jest podstawowym składnikiem gwarancji wynikającej z art. 45 ust. 1 ustawy zasadniczej. Odwołanie do właściwości sądu znajduje się także w art. 176 ust. 2 Konstytucji RP, zgodnie z którym „[u]strój i właściwość sądów oraz postępowanie przed sądami określają ustawy”, co wprowadza konieczność zawarcia w ustawach reguł ustalania właściwości sądów w aspekcie rzeczowym, funkcjonalnym i miejscowym. Realizacja prawa do sądu właściwego leży również w interesie ogólnym, stanowi ono bowiem jeden z elementów wartości zwanej dobrem wymiaru sprawiedliwości²³.

Według Trybunału Konstytucyjnego prawo do rozpoznania sprawy przed sądem właściwym oznacza, że kompetencje sądów powinny być tak ukształtowane, by zawsze jakiś sąd był właściwy do rozpoznania sprawy dotyczącej wolności i praw jednostki²⁴. Takie sformułowanie zapewnia dostęp do sądu, lecz nie może zostać uznane za wystarczające z punktu widzenia prawa do sądu właściwego, o którym mowa w art. 45 ust. 1 ustawy zasadniczej. Niezbędne staje się zatem wskazanie w obowiązujących przepisach, który sąd jest właściwy do rozpoznania sprawy. W związku z powyższym przepisy, które określają właściwość sądu, mają charakter nie tyle porządkowy, ile gwarancyjny, co wynika z konstytucyjnego prawa do bycia sądzonym przez sąd właściwy. Prawo to winno stanowić gwarancję prawidłowego rozpoznania sprawy oraz sprawiedliwego rozstrzygnięcia, dlatego sądową kontrolę danej kategorii spraw należy powierzyć organowi wymiaru sprawiedliwości, który jest najlepiej przygotowany do jej rozpoznania, czy to ze względu na swoją specjalizację, czy też ze względu na miejsce w strukturze sądownictwa. Innymi słowy: sama ustawa zasadnicza w dużej mierze wyznacza zakres przedmiotowy prawa do sądu właściwego, nakazuje bowiem tak ukształtować właściwość poszczególnych organów, by rodzaj rozpatrywanych przez nie spraw był adekwatny do stosowanej procedury. Z kolei zarzut naruszenia prawa do rozpoznania sprawy przez sąd właściwy powinien się opierać na wykazaniu, że sprawę rozpoznał sąd, którego zasady i tryb postępowania są nieadekwatne do charakteru stosunku prawnego stanowiącego przedmiot sprawy, o której mowa w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP²⁵.

Właściwość sądu jako cecha ustrojowa wymiaru sprawiedliwości ma fundamentalne znaczenie dla urzeczywistnienia prawa do rzetelnego

²² P. Grzegorzczyk, K. Weitz: *Objaśnienie do art. 45...*, s. 1120.

²³ P. Wiliński: *Proces karny...*, s. 122–123.

²⁴ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 czerwca 2008 r. SK 17/07. OTK-A 2008, nr 5, poz. 78.

²⁵ *Ibidem*.

postępowania, w związku z czym naruszenie przepisów o właściwości godzi w istotę owego prawa. Jak zauważa L. Garlicki, w konsekwencji „zyskują [...] [one – K.Ł.] rolę kluczową i choćby z tego względu muszą być podporządkowane ogólnym gwarancjom konstytucyjnym, wykluczającym możliwość manewrowania tymi przepisami przez ustawodawcę zwykłego”²⁶. Dostępność sądu dla jednostki w dużej mierze zależy od przepisów dotyczących właściwości. Doniosłość tej gwarancji sprawiła, że prawu do sądu właściwego nadano rangę konstytucyjną. Trzeba wskazać, że art. 45 ust. 1 Konstytucji RP gwarantuje każdemu prawo do rozpoznania jego sprawy przed sądem właściwym. Zastrzeżenie, że sądem rozpoznającym sprawę ma być sąd właściwy, ściśle łączy się z przestrzeganiem ustawowo ustalonej kompetencji, co jest warunkiem należytego wypełniania swoich funkcji przez organy wymiaru sprawiedliwości²⁷.

Rozgraniczenie właściwości sądów stanowi jedno z zagadnień procesowych związanych z ustrojem i organizacją sądownictwa. Z kolei kwestia tego, który sąd będzie rozpatrywał sprawę, okazuje się nader istotna dla stron i uczestników postępowania, gdyż dotyczy ich najważniejszych praw procesowych. Wyznaczenie składu sądu, przestrzeganie przyznanej mu kompetencji miejscowej, rzeczowej i funkcjonalnej oraz system przydziału spraw nie mają tylko wymiaru formalnego, lecz oddziałują wprost na realizację prawa do rzetelnego procesu. Prawo do sądu staje się iluzoryczne, jeżeli dostęp do organów, które gwarantują ochronę prawną, jest utrudniony, a określenie ich właściwości – arbitralne²⁸.

4. Właściwość rzeczowa sądu rejonowego na gruncie Kodeksu postępowania karnego

Zgodnie z treścią art. 175 ust. 1 Konstytucji RP „[w]ymiar sprawiedliwości w Rzeczypospolitej Polskiej sprawują Sąd Najwyższy, sądy powszechne, sądy administracyjne oraz sądy wojskowe”. Ponadto art. 177 stanowi, że sądy powszechne sprawują wymiar sprawiedliwości we wszystkich sprawach z wyjątkiem spraw, które ustawowo zastrzeżono dla właściwości innych sądów. W myśl art. 1 § 1 ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych sądami powszechnymi są sądy rejonowe, sądy okręgowe, a także sądy apelacyjne. Ustawa ta jest podstawowym aktem prawnym, który szczegółowo wyznacza zasady i granice funkcjonowania sądownictwa powszechnego, z kolei Kodeks postępowania karnego

²⁶ L. Garlicki: *Prawo do sądu (rozważania de lege fundamentale ferenda)*. „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G” 1990, t. 37, z. 5, s. 60–61.

²⁷ A. Łazarska: *Rzetelny proces cywilny*. Warszawa 2012, s. 187.

²⁸ Ibidem.

określa właściwość sądów karnych powszechnych i wojskowych oraz tryb postępowania przed nimi²⁹.

Struktura sądów powszechnych w sprawach karnych jest powiązana z właściwością poszczególnych rodzajów sądów³⁰. W doktrynie definiuje się właściwość sądu³¹ jako jego upoważnienie, a zarazem obowiązek, by dokonywać określonych czynności procesowych³². Właściwość danego rodzaju sądu w ramach struktury sądownictwa powszechnego wynika przede wszystkim z przepisów Kodeksu postępowania karnego, a także z ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych. Wyróżnia się trzy główne rodzaje właściwości sądu: właściwość rzeczową, która odnosi się do uprawnienia konkretnego sądu do orzekania w sprawach o określone czyny zabronione; właściwość funkcjonalną, rozumianą jako uprawnienie sądu do dokonywania określonych czynności w postępowaniu karnym; właściwość miejscową, która wskazuje sąd właściwy do rozpoznania sprawy z uwagi na miejsce zdarzenia (np. popełnienia przestępstwa), będące podstawą do podejmowania danych czynności³³.

Przechodząc do omówienia zagadnienia właściwości rzeczowej, należy podkreślić, że decyduje o niej sam czyn przestępny, tak jak przedstawia się w świetle okoliczności sprawy, nie zaś jego błędna kwalifikacja prawna przyjęta przez oskarżyciela w akcie oskarżenia³⁴. O właściwości konkretnego sądu do rozpoznania sprawy rozstrzyga odpowiedni przepis Kodeksu postępowania karnego, a nie wola osób, które prowadzą postępowanie. To sąd, zobowiązany do sprawdzenia swojej właściwości w trybie art. 35 § 1 k.p.k.³⁵, jest także zobowiązany do subsumpcji opisu czynu w akcie

---

²⁹ P. Czarnecki, A. Ważny: *Objaśnienie do art. 24. W: Kodeks postępowania karnego. Komentarz*. Red. A. Sakowicz. Wyd. 10. Warszawa 2023, s. 149.

³⁰ D. Świecki: *Komentarz do art. 24. W: Kodeks postępowania karnego. Komentarz*. T. 1. Red. D. Świecki. Wyd. 3. Warszawa 2017, s. 175.

³¹ Szerzej na temat pojęcia właściwości sądu – zob. Z. Kwiatkowski: *Właściwość sądów powszechnych w sprawach karnych*. W: *System prawa karnego procesowego*. T. 5: *Sądy i inne organy postępowania karnego*. Red. Z. Kwiatkowski. Warszawa 2015, s. 293–296.

³² S. Wałtoś: *Proces karny. Zarys systemu*. Wyd. 10. Warszawa 2009, s. 159.

³³ D. Świecki: *Komentarz do art. 24...*, s. 175–176.

³⁴ Zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 10 października 1991 r. I KZP 24/91. OSNKW 1992, nr 1–2, poz. 9.

³⁵ Zgodnie z art. 35 § 1 k.p.k. „[s]ąd bada z urzędu swą właściwość, a w razie stwierdzenia swej niewłaściwości przekazuje sprawę właściwemu sądowi lub innemu organowi”. Owo badanie następuje nie tylko po wpłynięciu sprawy do sądu, lecz także w toku dalszego procesu. „Jeżeli sąd na rozprawie głównej stwierdza, że nie jest właściwy miejscowo lub że właściwy jest sąd niższego rzędu, może przekazać sprawę innemu sądowi jedynie wtedy, gdy powstaje konieczność odroczenia rozprawy” (art. 35 § 2 k.p.k.). Ustawodawca przewidział dwa mechanizmy wszczęcia kontroli dotyczącej prawidłowości decyzji sądu o przekazaniu sprawy. Po pierwsze, postanowienie takie może zostać zaskarżone zażaleniem na podstawie art. 35 § 3 k.p.k. Po drugie, istnieje możliwość wszczęcia

oskarżenia, tj. do jego odpowiedniej kwalifikacji prawnej na podstawie materiałów sprawy. Przepisy Kodeksu postępowania karnego w sposób ścisły oraz pozbawiony elementów uznaniowych kształtują reguły rządzące zarówno właściwością miejscową, jak i właściwością rzeczową sądu – nakazują rozpoznawanie sprawy przez sąd właściwy, nieustalony dowolnie przez organy procesowe ani strony³⁶. O właściwości rzeczowej decydują więc opis czynu i jego znamiona, a nie prawidłowa czy też błędna kwalifikacja prawna czynu, którą przyjęto w akcie oskarżenia bądź w wyroku. Każdorazowo oświadczenie postulujące stron, aby ewentualnie zmienić właściwość sądu, powinno stanowić impuls do zbadania tej kwestii z urzędu. Należy tu także wskazać, że z perspektywy ustalania właściwości sądu nie ma znaczenia, czy zarzucany sprawcy czyn został popełniony w formie dokonania, czy w innej formie stadialnej (przygotowania, usiłowania), ani jaka była jego forma zjawiskowa (sprawstwo, współsprawstwo, pomocnictwo, podżeganie). We wszystkich wymienionych przypadkach o właściwości sądu decyduje kwalifikacja prawna czynu – niezależnie od jego formy stadialnej bądź zjawiskowej³⁷.

Zasadą, która wynika z właściwości rzeczowej, jest uprawnienie sądu rejonowego do orzekania jako sądu pierwszej instancji we wszystkich sprawach. Można więc skonstatować, że art. 24 k.p.k. statuuje domniemanie właściwości rzeczowej sądu rejonowego. Spod jego kognicji

---

sporu o właściwość. Niezbędne do wszczęcia sporu kompetencyjnego jest uprawomocnienie się postanowienia o przekazaniu sprawy innemu sądowi zgodnie z właściwością. Dopiero w takim momencie sprawa zostaje przekazana do kolejnego sądu i będzie mógł on wszcząć spór kompetencyjny albo – jeżeli ustawa wyłącza możliwość takiego sporu – będzie związany owym postanowieniem. Najczęściej do sporu dochodzi, gdy żaden z sądów, do których trafiła sprawa, nie uważa się za właściwy do jej rozpoznania (spór negatywny). Może także wystąpić sytuacja, w której więcej niż jeden sąd uważa się za właściwy do rozpoznania sprawy (spór pozytywny). Spór o właściwość jest możliwy jedynie pomiędzy sądami równorzędnymi, czyli może dotyczyć właściwości miejscowej. „Spór o właściwość między sądami rozstrzyga ostatecznie sąd wyższego rzędu właściwy ze względu na siedzibę sądu, który pierwszy wszczął spór. Spór o właściwość między sądem rejonowym a sądem okręgowym rozstrzyga sąd apelacyjny, a spór o właściwość między sądem apelacyjnym a innym sądem powszechnym – Sąd Najwyższy” (art. 38 § 1 k.p.k.). „W czasie trwania sporu każdy z tych sądów przedsięwzię czynności niecierpiące zwłoki” (art. 38 § 2 k.p.k.). Sądem wszczynającym spór w sytuacji sporu pozytywnego jest ten, który później uznał swoją właściwość, natomiast przy sporze negatywnym – ten, który odmówił przyjęcia przekazanej sprawy. Orzeczenie sądu wyższego rzędu rozstrzygające spór jest wiążące dla sądów w nim uczestniczących: sprawa podlega rozpoznaniu przez sąd, któremu sąd wyższego rzędu ją przekazał. Szerzej na temat sporu o właściwość – zob. K. Nowicki: *Organy postępowania karnego*. W: *Proces karny*. Red. J. Skorupka. Wyd. 4. Warszawa 2022, s. 282–284.

³⁶ Zob. postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 29 października 2003 r. II AKz 916/03. KZS 2004, nr 2, poz. 49.

³⁷ P. Czarnecki, A. Ważny: *Objaśnienie do art. 24...*, s. 150.

wyłączone są sprawy, które zostały przekazane innym sądom na mocy przepisów szczególnych³⁸. Sąd rejonowy orzeka zatem w sprawach o występki, z zastrzeżeniem wynikającym z treści art. 25 § 1 pkt 2 i 3 k.p.k., w sprawach o przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe, zgodnie z art. 115 § 1 i 2 Kodeksu karnego skarbowego³⁹, a także w sprawach o wykroczenia, zgodnie z art. 9 § 1 Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia⁴⁰.

W uchwale Sądu Najwyższego z dnia 26 stycznia 2007 r. podkreślono natomiast, że art. 25 § 1 pkt 1 k.p.k., ustanawiający właściwość sądu okręgowego w sprawach o zbrodnie, obejmuje zakresem tej właściwości sprawy o czyny zabronione, które należą do kategorii zbrodni w czasie ich popełnienia. Oznacza to, że jeżeli czyn zabroniony miał wtedy status występkę, a po wniesieniu aktu oskarżenia do sądu rejonowego, jako sądu rzeczowo właściwego, w rezultacie zmiany zagrożenia ustawowego został włączony do kategorii zbrodni, to taka zmiana, jako niekorzystna dla oskarżonego, nie może odnosić się do czynu objętego oskarżeniem (art. 4 § 1 Kodeksu karnego)⁴¹. Zachowuje on zatem nadal status występkę, a sądem właściwym do rozpoznania sprawy pozostaje sąd rejonowy⁴².

Konstrukcja przepisów, które regulują właściwość rzeczową sądu, jak również przewidziane skutki jej naruszenia są gwarancją prawa do sądu właściwego. Wymaga podkreślenia, że w przyjętych rozwiązaniach występuje czynnik prakseologicznej logiki. Uznawszy za naruszenie prawa zarówno sytuację, kiedy dochodzi do rozpoznania przez sąd rejonowy sprawy, która należy do właściwości sądu okręgowego, jak i przypadek przeciwny, ustawodawca niejednakowo zdefiniował skutki naruszeń w obu kierunkach. Zgodnie z art. 439 § 1 pkt 4 k.p.k. wydanie orzeczenia przez sąd niższego rzędu w sprawie, która należy do właściwości sądu wyższego rzędu, jest kwalifikowane jako naruszenie prawa stanowiące bezwzględną przyczynę odwoławczą. Z kolei rozpoznanie sprawy przez sąd okręgowy z naruszeniem przepisów dotyczących właściwości rzeczowej stanowi tzw. względną przyczynę odwoławczą w postaci obrazy przepisów postępowania, jeżeli mogła ona mieć wpływ na treść orzeczenia (art. 438 pkt 2 k.p.k.). Zróżnicowanie konsekwencji prawnych wskazanych naruszeń ma źródło w apriorycznym uznaniu, że poważniejsze skutki wywołuje brak

---

³⁸ Ibidem.

³⁹ Ustawa z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy. T.j. Dz.U. 2023, poz. 654.

⁴⁰ Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia. T.j. Dz.U. 2022, poz. 1124.

⁴¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny. T.j. Dz.U. 2022, poz. 1138.

⁴² Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 26 stycznia 2007 r. I KZP 34/06. OSNKW 2007, nr 2, poz. 10.

kompetencji sądu niższego rzędu, oraz równoczesnym uznaniu niższej rangi naruszenia właściwości rzeczowej w kierunku przeciwnym.

Dodatkowo na tę ocenę rzutuje regulacja wynikająca z art. 35 § 2 k.p.k., w myśl którego, „[j]eżeli sąd na rozprawie głównej stwierdza, że [...] właściwy jest sąd niższego rzędu, może przekazać sprawę innemu sądowi jedynie wtedy, gdy powstaje konieczność odroczenia rozprawy”. Ponieważ przewidziane tu przekazanie ma charakter fakultatywny, należy stwierdzić, że do naruszenia, o którym mowa w art. 438 pkt 2 k.p.k., może dojść tylko wówczas, gdy fakt niewłaściwości rzeczowej był znany sądowi okręgowemu przed rozprawą, a pomimo to nie nastąpiło wówczas przekazanie sprawy zgodnie z właściwością, stosownie do treści art. 35 § 1 *in fine* k.p.k. W związku z fakultatywną formułą użytą w przytoczonym przepisie problematyczne byłoby jednak wykazanie przez stronę, że doszło do naruszenia prawa spowodowanego nieprzekazaniem sprawy przez sąd okręgowy, a także wykazanie wpływu owej sytuacji na treść orzeczenia. Zasadniczo w takim przypadku trzeba wykluczyć możliwość skutecznego sformułowania zarzutu odwoławczego. Już sama okoliczność orzekania przez sąd wyższego rzędu z naruszeniem właściwości rzeczowej nie ułatwia dowodzenia hipotetycznego wpływu tego uchybienia na treść wydanego orzeczenia, niezależnie od ograniczonej podstawy argumentacyjnej, którą dysponuje dana strona. Argumentem jest wszakże ekonomia procesowa, choć motywacja odwołująca się do stopnia zaawansowania sprawy oraz sprawności postępowania ukazuje pewien deficyt regulacyjny, jeśli chodzi o zabezpieczenie zasady prawa do sądu właściwego. Z drugiej strony pomimo istnienia owej wątpliwości trudno odmówić racjonalności przyjętemu różnicowaniu skutków naruszenia właściwości rzeczowej⁴³.

5. Podsumowanie

Konstytucja RP statuuje prawo do sądu w art. 45 ust. 1, zgodnie z którym „[k]ażdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd”. Jedynym organem powołanym na mocy przytoczonego przepisu ustawy zasadniczej do rozpatrzenia sprawy jest sąd, który musi kumulatywnie odznaczać się czterema konstytucyjnie ustanowionymi cechami: właściwością, niezależnością, bezstronnością oraz niezawisłością⁴⁴.

Właściwość sądu, jako cecha ustrojowa wymiaru sprawiedliwości, ma fundamentalne znaczenie dla urzeczywistnienia prawa do sądu,

⁴³ M. Rogacka-Rzewnicka: *Art. 24. W: Kodeks postępowania karnego. Komentarz do wybranych przepisów*. Red. D. Szumiło-Kulczycka. LEX/el. 2022.

⁴⁴ K. Łukasik: *Prawo do sądu...*, s. 113.

gdyż dostępność sądu dla jednostki zależy w głównej mierze od przepisów, które określają jego właściwość. Kodeks postępowania karnego, tak jak inne ustawy procesowe, realizuje postanowienia konstytucyjne i zawiera unormowania odnoszące się do właściwości oraz składu sądu (art. 24–39 k.p.k.). W myśl art. 24 § 1 k.p.k. „[s]ąd rejonowy orzeka w pierwszej instancji we wszystkich sprawach, z wyjątkiem spraw przekazanych ustawą do właściwości innego sądu”, w związku z czym przepis ten statuuje domniemanie właściwości rzeczowej sądu rejonowego⁴⁵. Spod jego kognicji wyłączone są sprawy, które zostały przekazane innemu sądowi na podstawie przepisów szczególnych.

O randze konstytucyjnego prawa do sądu właściwego stanowi fakt, iż ustawodawca zwykły nie poprzestał na uregulowaniu odpowiednich przepisów dotyczących właściwości rzeczowej sądu, lecz także przewidział prawne skutki jej naruszenia.

Bibliografia

Literatura

- Czarnecki P., Ważny A.: *Objaśnienie do art. 24. W: Kodeks postępowania karnego. Komentarz.* Red. A. Sakowicz. Wyd. 10. Warszawa 2023.
- Garlicki L.: *Prawo do sądu (rozważania de lege fundamentale ferenda).* „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G” 1990, t. 37, z. 5.
- Grzegorzczak P., Weitz K.: *Objaśnienie do art. 45. W: Konstytucja RP. T. 1: Komentarz do art. 1–86.* Red. M. Safjan, L. Bosek. Warszawa 2016.
- Kubiak A.: *Konstytucyjna zasada prawa do sądu w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego.* Wyd. 2. Łódź 2006.
- Kwiatkowski Z.: *Właściwość sądów powszechnych w sprawach karnych.* W: *System prawa karnego procesowego. T. 5: Sądy i inne organy postępowania karnego.* Red. Z. Kwiatkowski. Warszawa 2015.
- Łazarska A.: *Rzetelny proces cywilny.* Warszawa 2012.
- Łukasik K.: *Prawo do sądu w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku.* Toruń 2021.
- Nowicki K.: *Organy postępowania karnego.* W: *Proces karny.* Red. J. Skorupka. Wyd. 4. Warszawa 2022.
- Rogacka-Rzewnicka M.: *Art. 24. W: Kodeks postępowania karnego. Komentarz do wybranych przepisów.* Red. D. Szumiło-Kulczycka. LEX/el. 2022.
- Świecki D.: *Art. 24. W: Kodeks postępowania karnego. Komentarz aktualizowany.* T. 1. Red. D. Świecki. LEX/el. 2023.
- Świecki D.: *Komentarz do art. 24. W: Kodeks postępowania karnego. Komentarz.* T. 1. Red. D. Świecki. Wyd. 3. Warszawa 2017.

---

⁴⁵ Szerzej na temat właściwości rzeczowej sądu rejonowego – zob. P. Czarnecki, A. Ważny: *Objaśnienie do art. 24...*, s. 150.

- Waltoś S.: *Proces karny. Zarys systemu*. Wyd. 10. Warszawa 2009.
- Wiliński P.: *Proces karny w świetle Konstytucji*. Warszawa 2011.
- Wiliński P.: *Rzetelny proces karny w świetle Konstytucji i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*. W: *Rzetelny proces karny w orzecznictwie sądów polskich i międzynarodowych*. Red. P. Wiliński. Warszawa 2009.

Akty prawne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483 ze sprost. i zm.
- Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2. Dz.U. 1993, nr 61, poz. 284.
- Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych, otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. Dz.U. 1977, nr 38, poz. 167.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny. T.j. Dz.U. 2022, poz. 1138.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego. T.j. Dz.U. 2022, poz. 1375.
- Ustawa z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy. T.j. Dz.U. 2023, poz. 654.
- Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych. T.j. Dz.U. 2023, poz. 217.
- Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia. T.j. Dz.U. 2022, poz. 1124.

Orzecznictwo

- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 9 czerwca 1998 r. K 28/97. OTK 1998, nr 4, poz. 50.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 maja 2000 r. K 21/99. OTK 2000, nr 4, poz. 109.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 października 2007 r. SK 7/06. OTK-A 2007, nr 9, poz. 108.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 czerwca 2008 r. SK 17/07. OTK-A 2008, nr 5, poz. 78.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 25 września 2012 r. SK 28/10. OTK-A 2012, nr 8, poz. 96.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 30 września 2014 r. SK 22/13. OTK-A 2014, nr 8, poz. 96.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 3 lipca 2019 r. SK 14/18. OTK-A 2019, poz. 35.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 26 stycznia 2007 r. I KZP 34/06. OSNKW 2007, nr 2, poz. 10.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 10 października 1991 r. I KZP 24/91. OSNKW 1992, nr 1–2, poz. 9.
- Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 29 października 2003 r. II AKz 916/03. KZS 2004, nr 2, poz. 49.